

Goian bego

Heriotzaren gaineko eliz dokumentuak Lekeitioko parrokian eta Bizkaiko Elizaren Histori Artxiboan

Cristina Castillo Pérez

AHEB-BEHA

Itzulpena: Hori-Hori

Eliza bati begiratzenean diogunean eraikina ikusten dugu, komunitatean funtzio oso argia duen parrokia, mendean zehar funtzio hori mantendu duena. Harrizko, kristalezko eta egurrezko presentzia, gure herriaren bizitzarekin batera doana eta ikuspuntu urbanistikotik, sozialetik, kulturaletik, eta bereziki erlijiosotik eta pastoraletik erreferentziatzeko lekua duena.

Hormen barnean artea eta espiritualtasuna nagusitzen dira: erretaulak, kaperak, irudiak, koadroak, apaindura-elementuak, jantziak eta objektu liturgiko sinbolikoak, mendeetan zehar kristau-komunitateak izan duen debozioa eta erlijio-sentimendua islatzen dituztenak. Baina beste ikuspuntu batetik, eliztarrek edo eliza bisitatzenean duten gutxitan antzematen duten ikuspuntu horretatik begiratu, beste altxor handi hau gordetzen da bertan: parrokiaren historian zehar metatutako agiriak, paperak eta espedienteak, eguneroko kudeaketa administratiboan sortuak, elizaren funtzio pastoralaren oinarritzeko testigu ere badirenak. Pergaminoak, sakramentuzko liburuak, fabrika, eskriturak, testamentuak, erroldak, pietatezko fundazioak, memoriak eta urteurrenak, obra-kontratuak eta konponketak, erosketak, konputak edo langileria, beste batzuen artean, daude gordeta elizako artxibategian. Hori guztia parrokiaren jardueraren eta bere presentzia pastoralaren, ondareari lotutakoaren eta historikoaren proba bezala.

Parrokiako artxibo horiek, erakunde batek sortutako agirien egituratutako funtsak, aldi-aldi elizbarrutiko artxibategietara eramaten dira betirako gordetzeko ondare-altxor modura. Hala, ikerketa-iturriak izan daitezke eta gertakari eta eskubideen frogak eta bermeak izango dira.

Orrialde hauetan Bizkaiko Elizaren Histori Artxiboak eskaintzen duena aurkeztuko dugu eta Lekeitioren buruz dugun artxiboko dokumentazioa azalduko dugu; zehatzago, hemen jorratzen dugun gai monografikoaz ariko gara, heriotzaren gaiaren inguruan, alegia.

AHEB ■ BEHA

ARCHIVO HISTÓRICO
ECLESIAÍSTICO DE BIZKAIA

BIZKAIKO ELIZAREN
HISTORI ARTXIBOIA

AHEB-BEHA elizbarrutiko ondare-agirien zaindaria

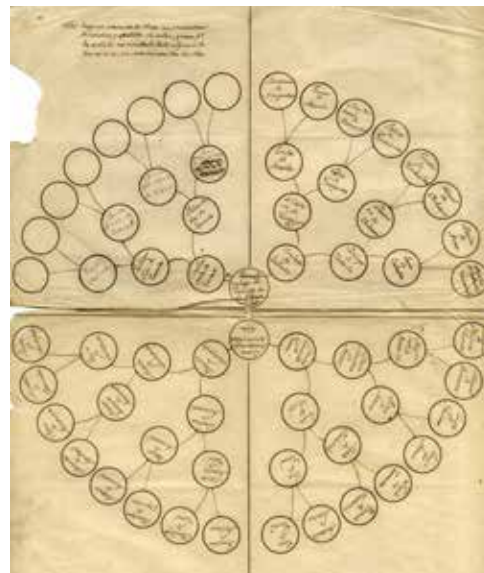
Archivo Histórico Eclesiástico de Bizkaia/ Bizkaiko Elizaren Histori Artxiboa titulartasun pribatuko artxibategia da eta Bilboko elizbarrutiaren menpe dago. 1976an sortu zen. Artxibategi historiko eta administratiboa da, elizbarrutiko zirkuituko piramidearen gailurrean kokatua, eta Artxiboen Elizbarrutiko Zerbitzuak koordinatzen ditu. Elizbarrutiko dokumentazioa zentralizatzeko funtzio garrantzitsua betetzen du, eta Bizkaiko parrokiek gaur egunera arte gorde duten dokumentazio historikoa artatzen du. Elizbarrutiko parrokia eta erakunde guztiak artxibo guztiak edo artxiboen atal batzuk AHEB-BEHARA eraman dituzte egokia edota beharrezkoa dela uste dutenean, batez ere kontserbatzeko edo toki-arrazoiengatik. Funtsak etengabe eskualdatzen direnez, AHEB-BEHA artxibategi bizia da, etengabe gehitzen doazen funtsak dituen. Gaur egun, lau kilometro inguruko apalategien % 90 beteta daude.

AHEB-BEHAK herritarren artean bere funtsak hedatzeko helburu irmoa du, eta horrez gain, Bilboko Gotzaindegiaren behar informatibo eta dokumentalei irtenbidea eman nahi die, funtzio administratiboko bokazio sendoarekin. Ikerketa Aretorako sarrera librea eta doakoa da, baina hitzordua eskatu behar da aurretik. Hala, AHEB-BEHAko erabiltzaileei bertan gordetako inprima-

kiak, irudi digitalizatuak eta jatorrizko agiriak kontsultatzeko aukera ematen die, betiere horien kontserbazio-egoerak ahalbidetzen duenean eta kasuan kasu ezarritako datuak eskuratzeko arauak errespetatzen direnean, bereziki pertsona bizidunei eragiten dieten agiriei dagokienez. SIGA-AKIS sistemaren bitartez Bizkaiko erregistro sakramentaleko datu-basea kontsultatu daiteke (1501-1900)¹. Hala, pertsona askok erabiltzen dute, bereziki genealogista profesionalak edo interesa dutenak. AHEB-BEHAko katalogo orokorrean eta liburutegi osagarrian ere kontsulta asko egiten dira. Bertako langileen laguntza tekniko eta aholkularitzarekin, online zerbitzuekin eta www.aheb-beha.org webgunearekin errentagarria bihurtzen da ikerketan eta artxibategian igarotako denbora. Modu horretan, pertsona guztiak, jatorria eta prestakuntza kontuan hartu gabe, ikerketa genealogikoa edo familiako historiarena egin dezakete, eta izapide zibilak edo eklesiastikoak egiteko balio frogagarria duten dokumentuak eskuratu ditzakete.

Horrekin guztiarekin, AHEB-BEHARA eta Icaro Zentrok (Artxiboak interpretatzeko zentroa) erakusketa egonkorrera egin daitzekkeen bisitekin, tailer telematikoekin eta martxan dauden Europako proiektuekin, gure artxibategia elizbarrutiaren administrazioaren zerbitzura dagoen erakundea izateaz gain, kalitatezko jarduera kulturalera zentrotua da,

¹ Eusko Jaurlaritzak eta Bilboko, Donostiako eta Gasteizko elizbarrutiek Elizaren agiritegi historikoetako sakramentuerregistroak indexatzeko eta Interneten jartzeko (2004-2008) sinatu duten lankidetzat-hitzarmenari esker egin da, Euskadi Informazioaren Gizartean planeko Euskadi 2000Hiru ekimenaren barruan (benetako bateratzea, gizarte kohesioa eta modernizazioa bultzatzeko ekimena).

Zuhaitz genealogikoa, 1888, Orozko. AHEB-BEHA Sig. 3008/003-05

balioak transmititzen dituen. Ondare dokumentala kontserbatzeko dugun konpromisoa betetzeko artxiboak modu integralean antolatzeko irtenbideak eskaintzen ditugu, eta hala, elizbarrutiarentzat eta Bizkaiko historiarentzat oso interesgarriak eta garrantzitsuak diren proiektuak gauzatu ditugu, besteak beste Artxibategi Historikoa eta Euskal Elizbarrutiko Misioren Ordezkaritzen Artxibategia sortzea, Berrizko eta Markinako komentuetako (biak ere aberastasun apartekoak) Berrizko Mesedetako Misiolarien Artxibategia sortzea edo Durango-ko Klaratarrena, oraintsu eskualdatu dena.

Lekeitioko parrokia-artxiboaren funtsa AHEB-BEHAn.

Lekeitioko hiribildua zentro ekonomiko eta komertzial garrantzitsua izan zen Behe Erdi Arotik aurrera. Itsasoa eta arrantza, lurrak eta mendiak, errotak eta burdinolak, Sevilla, Flandria, Amerika eta Iparraldeko itsasoa, leinuak, lekaioak, doilorkeria eta abentura... Aro Modernoan zehar eta XIX. mende ia bukaerara arte Bizkaiko bigarren porturik garrantzitsuen izan zen.

Parrokiak (basilika 1884tik) hiribilduaren eta beraren jardueraren garrantzia islatzen ditu, eta denak ere dokumentuetan ageri dira. Goi Erdi Aroan, XIII. mendean sortu zutenetik, Andra Maria edo Lekeitioko Ama Birjinaren Zeruratzea inguruko udalerrietako parrokieta-ko erdigunea zen, besteak beste Mendexako, Amoroetako, Gizaburuagako eta Ispasterko parrokietakoa. Andre Mariaren Kabiloan Ea-Bedaronako Pedro Deunaren parrokia eta Amoroetoko San Martin parrokiaren zenbait etxe, Ispasterko San Miguel Goiaingeruko parrokia eta Mendexako Pedro Deunaren parrokia ere biltzen ziren. Lekeitioko elizaren menpe zeuden baita ere zenbait ermita, besteak beste San Juan Ebanjelista (San Juan Talako esaten zaiona) talaian; Santa Elena eta San Roke edo Gurutzetakoa, eta Pietatearen Kristo Santua, herritarrek Piela edo Aitta Piel esaten diotena, biak ere alde zaharreak; Azurtuako Andra Maria Magdalena, Madalena, Arropain auzoan (bertatik prozesioan joaten ziren hiribilduan alkate berriak jartzen zirenean); Santa Katalina, Antzorizko puntan kokatuta, hondatuta dagoena edo San Nikolas (jada desagertua), izen bereko irlan, jatorriz Garraiz izenekoan.²

Juan Ramón de Yturiza y Garate Zabalen Historia General de Vizcaya liburuaren eskuz idatzitako kopia bat kontserbatzen da AHEB-BEHAn eta 1786. urtean honela definitu zuten Lekeitio:

“Lequeitio: Ala Puebla de Lequeitio dio fueros de Villa Dª Mª Diaz de Aro Señora de Vizcaya en Paredes de Naba en 3 de Noviembre de 1325. Ay una Parroquia dedicada a Santa Maria y según tradición consagrada año de 1289 es servida de quinze Beneficiados. Ay siete Hermitas dedicadas a Santa Elena, San Roque, San Nicolas, Sto Christo de la Piedad y las dos restantes a San Juan Baupta Evangelista un Combento

*de Religiosas Dominicas dotado el año de 1368 por Dª Juana Viuda de Martin, Mar Martinez de Zallo vecino de Bermeo, que tubo principio en Beatorio en tiempo que bibia el Patriarca Sto Domingo hubo un Colegio de Jesuita fundado por el Capn Dn Jh de Mendiola y Dª Maria Perez de Begolea en 25 de Dizre. de 1688. pero oy en dia sirve de ayuda de Parroquia con el titulo de San Josef El Real. 1887 Almas de Comunion trescientas veinte y quatro casas parroquianas dos Ferrerias seis Molinos 27 Chalupas 230 fogueras y un Magnifico puente de un arco de 149 ½ pies Diametro llamado de Yzunza fue delineado el año 1774 por el Yngeniero de los Reales Exercitos el Br Dn Joseph Santos Calderon y costo 6000 Ducados”.*³

Lekeitioko Andra Mariaren Zeruratzea parrokiaren sortutako agiriak 1334tik gaur egunera artekoak dira. Funtsaren barnean, parrokieta-ko funts gehienetan ohikoak diren atal eta sortez gain (nagusiki sakramentuen administrazioei buruzkoak, 1513-1939), parrokiako kudeaketaren eta ikerketa historikoaren ikuspegitik oso interesgarriak diren beste batzuk nabarmendu behar dira. Adibidez, denboran izan zuten garrantzia eta jarraikortasunagatik Fabrika atalaren barnean (1511-1971) dokumentazioa ekonomikoa eta administratiboa aipatu ditzakegu. Horren barne daude ondasun eta errentekin, aktekin, erroldekin, hamarrenekin, inbentarioekin eta bisitekin lotutako dokumentuak dituztenak; Kofradia eta Elkarteen sortak (1616-1972), besteak beste Vera Cruz-en kofradia, Bakardadearen kofradia eta Berpizkundearen kofradia; Kabilo Eklesiastikoaren dokumentazioa (1334-1946), ordenantza, auzi- eta elkartasun-sortekin, kontuak, testamentuak, sortzeak edo errentak; buldak, brebeak, errege zedulak eta eliza gairako erakundeetan jatorria duten elkartasun-itunak besteak beste Vatikanoko, Gotzaindegia, artzapez-barrutiak, Koroia, Estatua edo udala, beste dokumentazio batzuen artean (1334-1943).⁴ Katalogatutako Lekeitioko funtsaren barne daude baita ere hamahiru pergamino (1334-1772), nagusiki Ka-

³ YTURRIZA Y GARATE ZABALA, Juan Ramón, “Capítulo quinto y último donde se refieren las fundaciones de las Ciudades y Villas de Vizcaya, Historia General de Vizcaya [...], [1786], Historia General de Vizcaya, eskuz idatzitako kopia, AHEB-BEHA, 62.orr, ES/AHEB-BEHA/(1674/002-00)

⁴ Lekeitioko Andra Mariaren Zeruratzearen parrokiako funtsa linean kontsultatu daiteke AHEB-BEHAn webgunean: http://internet.aheb-beha.org/paginas/catalogacion/pdfs/AHEB_F006228.pdf

Alfonso XI.aren zigilua. 1334, Lekeitio. AHEB-BEHA Sig. P001/000-00

bildo Eklesiastikoaren auziekin lotuak, onuren-gatik edo Kurian edo Erregean jatorria duten hamarregatik.⁵ Pergamino musikalak, antifonario eta kyrialeko atalak (XVI-XVII. mendeak) eta hitzaldi liturgiko moralen eta euskarako sermoien sorta interesgarri bat (1782-1840). Hala, parrokiak funtzionatzen eta bere jarduera gauzatzen jarraitzen zuen heinean, dokumentazioa sortuz joan zen. Bere parrokia-artxiboa bizia eta dinamikoa da, eta AHEB-BEHAn eskualdatzen jarraituko du, non jada gordeta dauden funtsen deskribapenean eta hedapenean sakontzen ari garen.

⁵ Horren adibidea dugu Alfonso XI.aren bitxi hau: berunez zigitatutako eskutitz bat, Erregearen (eserita eta zaldian) 55 milimetroko berunezko zigitu zoragarria daukana, horren bitartez Bizkaiko mailegatzale Ladrón de Guevarari agindu zion Gonzalo Ibañez de Aranzuviari itzularazteko Amoroetoko, Ispasterko, Gardatako eta Asumendiko mendi-eteetatik eraman zituen hamarrenek, Lekeitioko Andra Mariaren Kabiloarenak baitziren [ES/AHEB-BEHA/F006.228(P001/000-00)]. Agiri hau Lekeitioko hiribilduko kontzejuak Lekeitioko Andra Mariako Kabiloko elizgizonen aurka egindako kexaren ondorioz hasi zen auzikoa da; auziaren sorburua izan zen elizgizonek ez zutela nahi izan inguruko basozainak elizan lurperatzerik, ez haien aldeko mezarik esan. Elizgizonen arrazoa zen beren hamarrenek partikular batek jaso zituela, Gonzalo Ibañez de Aranzuviak, Kabilotik kanpokoak. Egoera horren aurrean, Erregeak mailegatzaleari agindu zion partikularri itzularazteko Kabiloaren hamarrenek. Gainera, AHEB-BEHAn badago pribilegio bat, Burgosen egina 1372ko urtarriaren 27an, auzi horri buruzkoa, eta auzian eman zen epaia ere badago, Palentzian emana 1377ko abenduaren 8an, biak ere Lekeitioko funtsean.

² ARREGUI AZPEITIA, Gurutzi, *Ermitas de Bizkaia*, I. liburukia, 241-253.or.

Lekeitioko Andra Mari Zeruratzearen basilika
Argazkia: Kiñuka

Zenbait agiri eklesiastiko eta heriotza

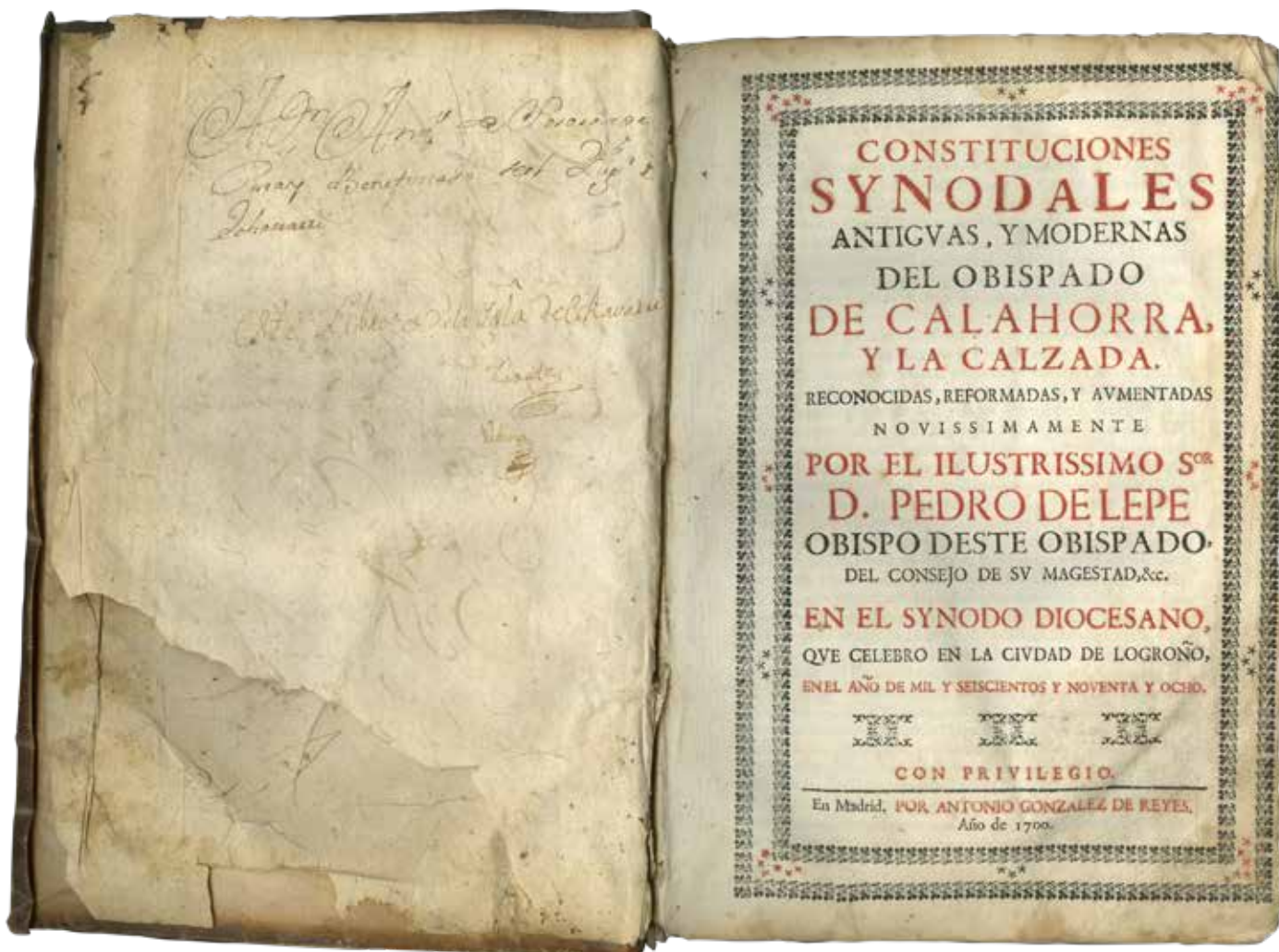
Aurretik aipatu dugun dokumentazio guztitik (Andra Mariaren Zeruratzeko funtsa osatzen dutenetatik) ikerketan erabiltzeko lehendabiziko iturri moduan gehien erabili diren sortak "Sakramentuen Administrazioarenak" dira. Trentoko Kontzilioko (1545-1563) xedapenetan ezarri zen administratutako sakramentuen erregistroak idatziz egin behar zirela: jaiotzen diren guztiak bataiatu behar dira; ezkontzen baldin badira, ezkontza erregistratu behar da; eta hiltzen baldin badira, hileta jaso behar da idatziz. Bizkaian Trentoren aurreko liburu sakramentalak ere baditugu, eta kontserbatutako lehenengo bataiatuen liburua Zeanuri-Ipiñaburuko Santiago Apostoluaren parrokiakoa da.⁶ Lekeitiori dagokionez, Trento aurreko bataio-erregistroak ditugu, 1513tik aurrerakoak, 1565etik aurrera ezkontzetakoak eta 1610etik aurrera hildakoenak. Oinarrizko hiru sorta hauek elizbarrutiko artxiboetan sorta historiko oinarrizkoak dira: demografiari edo historia sozialari buruzko ikerketarentzat hainbat datu kualitatibo eta kuantitatibo eskaintzen dituzte, eta genealogistei eta erabiltzaileei azterketa genealogikoak edo familiako historiari lotutakoak egiteko aukera eskaintzen die, filiazioa, leinua, jaiotze eta bizitze lekuak, lanbideak, egoera zibila, hiltzeko arrazoiak edo arbasoen lurperatze-lekuak jakiteko aukerarekin.

Sakramentu bakoitzak datuen nukleo komun bat eskaintzen du, baina beraien artean desberdintasun interesgarriak ere badaude, pertsona bati eta beraren bizitzari eta familia eta gizarte inguruari buruzko informazio aberasgarria ematen dutenak. Desberdintasunak erregistroen antzinakotasunaren arabera dira, batik bat, erregistroen formatua aldatu egin da eta mendeetan zehar; gainera, parrokiak bakoitzeko parrokoaren azturek eta emandako datuek ere badute eragina. Egiatzatu ahal izan dugu sortak oso laburrak izan zirela XVI. mendean. Lekeition hildakoei buruzko lehenengo erreferentzia 1610eko hildakoei buruzko memoria bat izan da,⁷ eta ondoren, mendeek aurrera egin ahala, datuak eta formulismoak gehitzen joan dira. XIX. mendean zehatzago eta zorrotzago arautu ziren erregistro sakramentalak inprimaki sinodalen bitartez. Nagusiki zaintza orrialdeetan edo formatu handiko liburu sakramentalen aurreko orrialdeetan atxikitzen ziren, eta erregistro sakramental guztiak idazteko oinarria ziren. Hala, bataioen, ezkontzen eta heriotzen erregistroek egitura hori errespetatu behar zuten, eta datu guztiak jarri behar zituzten, jakinez gero.

⁶ ES/AHEB-BEHA/F006.326(1787/005-01)

⁷ ES/AHEB-BEHA/F006.228(2489/002-04), 011. folioa, atz.

Constituciones Sinodales del Obispado de Calahorra y La Calzada, 1698. AHEB-BEHA

Heriotzaren inguruko ohiturak oso araututa zituzten elizako agintaritzek XVI. mendetik aurrera, eta halaxe adierazten dute Konstituzio Sinodaleko hainbat artikuluk.⁹ Artikulu horien helburua parrokien inguruko eta parrokien bizitzari eragiten zion guztiarekiko parrokiarren eta apaizen jarduketak arautzea zen. Konstituzio horiek elizbarrutiaren ordenantzak edo estatutuak ziren gobernuarentzat, eta horien helburua “arimen gobernu espirituala eta elizen eta bere norbanakoen gobernu politiko-ekonomikoa” bermatzea zen.¹⁰ Elizbarrutieta-

ko apezpikuek parrokien funtzioak arautzeko ahalegin handiak egiten zituzten, forma eta errealtate hutsuneak egiaztzeko, lurraldeetan zehar bisitak eginez, eta kleroaren eta eliztarren arteko desadostasunak zuzentzeko. Heriotzaren gai ezin saihestuzkoa jorratzeko jarraibideak eta arauak legeztatzen eta ezartzen zituzten: ehorzketak eta hileta-elizkizunak nola eta non egin behar ziren, eta zenbat kobratu behar zuten hileta-elizkizunen eta hil-hurrekoen zaintzaren ardura zuten apaizek. AHEB-BEHAn Konstituzio Sinodal horien zenbait liburu zoragarri kontserbatzen ditugu (parrokietako liburategietatik edo artxiboe-tatik iritsi zaizkigunak), eta horiek garai hartako usadio eta ohiturei buruzko informazioa ematen digute, baita gehiegikeriak zuzentzeari buruzko informazioa ere. Parrokietako liburuetan heriotzaren aurreko ohiturak ere islatzen dira. Adibidez, Lekeitioko Andra Mariaren Zeruratzea parrokiako hildakoen jato-

rrizko erregistro-liburuan ohar bat daukagu; bertan hiribilduko emakumeei debekatu egiten zitzaien abestiak “*ni otras cosas profanas*” abestea lurperatzeetan eta hiletetan, “*porque perturba a los sacerdotes en sus oficios divinos y a los seglares en la devoción de ellos*”.¹¹

Betiko bizitzara igarotzea modu sekularrean ere arautzen zuen Elizak. Oleazioa ekintza liturgikoa da, Elizak bizitzaren eta heriotzaren arteko zubizat eskaintzen duena, heriotzatik hurbil daudenak lasaitzeko eta Jaungoikoarekin elkartzeko prestatzeko. Sakramentua apaiz batek eman behar da: “*por medio de las unciones sagradas, hechas con aceite de oliva debidamente bendecido y pronunciando las palabras prescritas en los libros rituales aprobados por la Iglesia*”.¹²

⁹ *Constituciones synodales, antiguas, y modernas del Obispado de Calahorra, y La Calzada. Reconocidas, reformadas, y avmentadas novissimamente por el Ilustrissimo Sor D. Pedro de Lepe Obispo deste Obispado, del Consejo de Sv Magestad, & c. en el synodo diocesano, que celebro en la ciudad de Logroño, en el año de mil y seiscientos y noventa y ocho. Con privilegio. Madril. Antonio Gonzalez de Reyes, , Año de 1700. 790 or. + [86] aurkibideetan.*

¹⁰ ALONSO PERUJO, Niceto, *Diccionario de Ciencias Eclesiásticas*. Hirugarren liburukia, 189. or.

¹¹ ES/AHEB-BEHA/F006.228(2513/001-03), Sig. Dig. 251300103-0011/012, 011. folioa, aurr. eta atz.

¹² *Código de Derecho Canónico, Libro III, Parte I, Título V. De la extremaunción, 348-350 or.; Código de Derecho Canóni-*

AHEB-BEHAn oliaduren erregistro-liburu bakarra daukagu, moderna, Bilboko Bari San Nikolas parrokiakoa, 1930-1966 aldirako¹³ Erregistro horietan erregistro-data, pertsonaren identifikazio-helbidea, emandako sakramentuak, sakramentuak eman dituen apaiza, hiltze-eguna eta gainerako oharra daude jasota.

Elizako lur ematean hilotza elizara eramaten da, bere aurrean egiten dira hil-elizkizunak edo hiletak, eta lur emateko legez ezarritako leku sakratuan ehorzten da, tenpluen barnean

co [1983], Libro IV, Parte I, Título V. Del Sacramento de la Unción de los enfermos, cánones 998-1007, 447-449 or.; Derecho parroquial: Guía canónica y pastoral, 376-384 or.

¹³ http://internet.aheb-beha.org/paginas/catalogacion/n_ficha_catalogo.php?id_catalogo=13971.

edo kanpoan. Jarduera horren ondorioz hainbat dokumentazio sortu zen, hilerrien eraikitze, mantenu eta handitzearekin, mugarriztzeekin, lurperatze-eskubideekin, kontuekin, hilobi-enkanteekin eta kexekin lotura zuena. Lekeitioko funtsetik, adibidez, hildakoen 1. liburuan aurkitutako berri bat hautatu genuen. Berri hori, 1737ko urriaren 4an "San Francisco" izeneko ontzia Pasaiaiko portuko sarreran hondoratu zen pasarteari buruzkoa da. Bertan 79 gizon zeuden, eta horietariko 21 lekeitiarrak ziren.¹⁴ Horrez gain, XV. mendeko errege epaia eta zedulak ere hautatu genituen, ehorzketa-eskubideak eta baimenak arautzen zituztenak, edo Lekeitioko Andra Mariaren

¹⁴ ES/AHEB-BEHA/F006.228(2505/002-00), 022. folioa, aur. eta atz.

Zeruratzeari parrokiako hilobien plano zoragarria, 1864koa.¹⁵

Zuzenbide Kanonikoko Kodeak eta Elizako Zuzenbideak, nola ez, eliztarren lurreko bizitzaren azken puntua xehetasunez arautzen dute.¹⁶ Adibidez, 1917ko Kodean errausketa gaitzetsi zuten; 1983koan, aldiz, aldi berrietara eta Vatikanoko II. kontziliara egokitu beharrez, indar handiz aholkatu zen hildakoen gorpuak lurperatzeko ohitura mantentzea, baina ez zen debekatzeko, baldin eta errauste-

¹⁵ ES/AHEB-BEHA/F006.228(7433/001-01).

¹⁶ Código de Derecho Canónico [1917], Libro III, Parte II, Sección I, Título XII. De la sepultura eclesiástica, cánones 1203-1242, 450-466 or.; Código de Derecho Canónico [1983], Libro IV, Parte II, Título III. De las exequias eclesiásticas, cánones 1176-1185, 517-520 or.; Derecho parroquial: Guía canónica y pastoral, 407. or.

Constituciones Sinodales. Tabla de títulos o índice, 1698, AHEB-BEHA

ko arrazoa doktrina kristauaren aurkakoa ez bazen. Elizak hilerri propioak edukitzeko eta atalak, lur-zatiak edo hilobiak erabili eta bedeinkatzeko duen eskubidearen inguruko kanonak daude, udal hilerriei dagokienez; hilerrien zainketa eta begirunea; apaingarriak eta kaperak; hiletengatiko zergak eta hiletak, bakoitzaren eskubideak ezarriz kasuen arabera; hileta-motak aukeratzea; txiro nabarmenei ehorzketak doan egitea; eta dagokion inprimaki sinodalaren zuzentzarauak jarraituz liburu sakramentalean izena ematea. Kasuak askotarikoak dira. Horrenbestez, Konstituzioak eta Zuzenbide Kanonikoa oinarritzko beste tresna batzuk dira parrokiaren bizitzari eragiten zion edozein alderdiri testuingurua emateko, eta horrenbestez, herriaren bizitzari ere bai.

Amaiera

Heriotzaren gaia arautzen edo aipatzen duten parrokiak –edo eliza– dokumentu gehiago daude: tarifikazartzea, estola-eskubideak eta hileta-motak; urteurrenak edo mezen memoriak, fabrikarako diru-sarrerak eta hildakoarentzat oroitzapenak direnak; hilerriak, hilobiak eta panteoiak kudeatzea; parrokiako estatistikak, hilerrien egoera egiaztatzeke atal batekin; kanposantuetako titulartasuna parrokiatik udalera pasatzea... Agiri administratibo eta elizako mota askotako agiriak, bizitzaren zirkulua eta igarotzea erregistratzen zutenak, bataiotik hasi eta ehorzketara arte.

BIBLIOGRAFIA

ZZ.EE., *Colección documental del Archivo Municipal de Lequeitio*, II. liburukia. (1475-1795), Donostia : Eusko Ikaskuntza, DL 1992

ARREGUI AZPEITIA, Gurutzi, *Ermitas de Bizkaia*, I. liburukia, Bilbo: Bizkaiko Foru Aldundia : Labayru Ikastegia, 1987

Código de Derecho Canónico [1917], Madril :BAC, 1954

Código de Derecho Canónico [1983], Madril :BAC, 1999

SAN JOSÉ PRISCO, José, *Derecho parroquial : Guía canónica y pastoral*, Salamanca : Sígueme, 2008

JIMENEZ SÁNCHEZ, José Manuel, *Lekeitio: Estudio Histórico-Artístico*, Bilbo : Bizkaiko Foru Aldundia, DL 2003

ALONSO PERUJO, Niceto, *Diccionario de ciencias eclesíasticas*, Tomo tercero, Bartzelona : Librería de Subirana Hermanos, 1885

PRADO ANTUNEZ, Ana Isabel, *Lekeitio: Estudio Histórico-Artístico*. Bilbo: Bizkaiko Foru Aldundia, DL 2004

YTURRIZA Y GARATE ZABALA, Juan Ramón, *Capítulo quinto y último donde se refieren las fundaciones de las Ciudades y Villas de Vizcaya, Historia General de Vizcaya [...]*, [1786], *Historia General de Vizcaya*, Idatzizko kopia, ES/AHEB-BEHA/(1674/002-00)

107 urteko emakumea

En diez y siete de Agosto de mil setecientos y teinta y siete años Marina de Beytia de hedad de ciento y siete años cumplidos recibio los santos sacramentos, no testio ni dexo bienes algunos; firme ut supra
Ziloniz

Terranoban hildakoa

En diez y siete de Septiembre de mil setecientos y treinta y siete vino la noticia de aver muerto en el viage de Ballenas Domingo de Carreras, el mismo dia se dio principio a sus exequias por horden de Maria de Azterrica porque el difunto no dejo bienes y para que conste firme ut supra= entre XXX= Domingo de Carreras valga

Pasaian hildakoak

En nueve de Octubre de Mil setecientos y treinta y siete años vino la noticia de aver padecido naufragio el dia quatro del presente mes y año a la entrada del puerto de los Pasages el nabio llamado San Francisco con setenta y nueve hombres de tripulación y entre ellos veinte y uno de este puerto que son los siguientes

Domingo de Ynsausti marido de Osana de Licona- cumplido
Eta Diego de Allona alarguna, Baptista Lezamiz Osana Gorosarriren senarra, Ignacio Aquerregui Antonia Arancibiaren senarra, Juan Tellaecha Nicola Tellaechearen semea, Juan Sugadi Ana Elemendiren senarra, Juan Elemendi Franciscoren semea, Domingo Marquez Antonioreen semea, Nicolas Amesti Magdalena Aguirereren senarra, Agustin Mendiguren Jacoboreen semea, Pedro Beytia Ana Sugadiren senarra, Domingo Zavala Antonia Navalesen senarra, Antonio Navales San Juan Navalesen semea, Simon Sugadi Antonia Galdizen senarra, Domingo Goyo Cathalina Uscolaren senarra, Gregorio Orañegui Ana Maria Aranaren senarra, Ignacio Aguirre Ysabela Aquerreguireen senarra, Simon Arana Ana Carreraren senarra, Agustin Navales Cecilia Larizen senarra Juan Goytia Francisco eta Maria Aman-teguiren semea eta Miguel Bizcarra Maria Garateren senarra

[...] *Por todos los dichos veinte y uno difuntos han dado principio las exequias acostumbradas las partes interesadas y para que conste de ellos firma ut supra= Don Andres de Ziloniz*

En diez y siete de Agosto de Mil setecientos y treinta y siete
Marina BEITHA Marina de Beitia de edad de Cientos y siete años cumplidos
cumplidos los dos sacramentos no delto, ni de sus bienes algunos, firme y
los exequios.

Marina Matusalen baino zaharra go zan,
107 urte !!! Marina Beitia Algorta 1630eko
zezeilaren 28an jaiotako eta hil 1737ko
azorrillaren 17an!

En veinte y cinco de Agosto de Mil setecientos y treinta y siete
Marina GOEKENGOBETA Marina de Goenkobeta de edad de Cientos y siete años
cumplidos los dos sacramentos no delto, ni de sus bienes algunos, firme y
los exequios.

En treinta y uno de Agosto de Mil setecientos y treinta y siete
Lucia ODIAGA Lucia de Odiaga de edad de Cientos y siete años cumplidos
cumplidos los dos sacramentos no delto, ni de sus bienes algunos, firme y
los exequios.

En diez y siete de Septiembre de Mil setecientos y treinta y siete
Domingo CARRERAS Domingo de Carreras de edad de Cientos y siete años
cumplidos los dos sacramentos no delto, ni de sus bienes algunos, firme y
los exequios.

En nueve de Octubre de Mil setecientos y treinta y siete
PASAJE PASAJE de edad de Cientos y treinta y siete años
cumplidos los dos sacramentos no delto, ni de sus bienes algunos, firme y
los exequios.

En setenta y nueve de Noviembre de Mil setecientos y treinta y siete
NAUFRA GIO NAUFRA GIO de edad de Cientos y treinta y siete años
cumplidos los dos sacramentos no delto, ni de sus bienes algunos, firme y
los exequios.

Libro nº1 de registros originales de difuntos de la parroquia de Nuestra Señora de Lekeitio. 1722 - 1776.
AHEB-BEHA. Sig. (2505/002-00)